Araştırma Makalesi

5510 Sayılı Kanun'un Ek 5. Maddesi Kapsamında Tarım veya Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Olarak Çalışanların Sosyal Güvenliği

Serkan DEMİRTAŞ[1]
ORCID:0000-0002-1774-065X

DOI: 10.54752/ct.1934518

Öz: Sosyal güvenlik herkes için temel bir ihtiyaçtır ve aynı zamanda evrensel bir insan hakkıdır. Birçok uluslararası ve ulusal düzenlemelerde yer alan sosyal güvenlik hakkı ile yaşına, cinsiyetine, maddi durumuna bakılmaksızın bir toplumda yaşayan tüm insanların karşılaşabilecekleri birtakım sosyal, ekonomik, mesleki ve fizyolojik risklere karşı bir güvence sağlanması amaçlanmaktadır. Sosyal güvenlik hakkı Türkiye'de Anayasa'nın 60. maddesi kapsamında herkesin sahip olduğu temel bir hak olarak düzenlenmiştir. Tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar ise bu haktan birtakım nedenlerden dolayı uzun süre tam olarak yararlanamamış ve sosyal güvenceden yoksun kalmışlardır. Yıllar içinde mevzuatta yapılan düzenlemeler ile bu çalışanların yaşadıkları sosyal güvenlik sorunu giderilmeye çalışılmıştır. Yaşanılan sorunun giderilmesi için son olarak tarım veya orman işlerinde süreksiz çalışanlara 2011 yılında 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık

[1] Dr., Sosyal Güvenlik Denetmeni. serkan.demirtas@hotmail.com

DEMİRTAŞ, S., (2026) "5510 Sayılı Kanun'un Ek 5. Maddesi Kapsamında Tarım veya Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Olarak Çalışanların Sosyal Güvenliği", Çalışma ve Toplum Sayı: 91, C.4, s.2301-2328

Bu makale, Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY 4.0) şartları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir. Bu lisans, orijinal yazar ve kaynak belirtildiği sürece, herhangi bir ortamda sınırsız kullanım, dağıtım ve çoğaltmaya izin vermektedir. Bkz. https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/
Makale Geliş Tarihi: 20.04.2026- Makale Kabul Tarihi: 03.09.2026

Sigortası Kanunu'na eklenen Ek 5. madde kapsamında sigortalı olabilme hakkı tanınmıştır. Ancak her ne kadar bu kişiler Ek 5. madde kapsamında sigortalı olma hakkına sahip olsalar da sigortalılığın isteğe bağlı olması, sigorta primlerinin kendileri tarafından ödenmesi ve bazı sigorta kollarına tabi olmamaları gibi birtakım nedenler, tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışanların sosyal güvenlik hakkından tam ve etkin bir şekilde yararlanmalarını engellemektedir. Çalışmada, 5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında çalışanların sosyal güvenliği öğreti, uygulama ve mevzuat hükümleri doğrultusunda incelenmiş ve yeni bir sosyal güvenlik modeli önerilmiştir.
Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, 5510 sayılı Kanun, Ek 5. Madde, Tarım veya Orman İşlerinde Süreksiz Çalışanlar

Social Security of Temporary Workers Who Work with Contract of Service in Agriculture or Forestry

Abstract: Social security is a basic necessity for everyone and is also a universal human right. The right to social security, enshrined in numerous international and national regulations, aims to provide protection against certain social, economic, occupational, and health risks that all people living in a society may face. In Türkiye, the right to social security is enshrined in Article 60 of the Constitution as a fundamental right enjoyed by everyone. However, temporary workers employed under service contracts in the agriculture or forestry sectors have, for various reasons, been unable to fully benefit from this right for a long time and have been deprived of social security coverage. İn order to resolve the existing problem, those working in agricultural or forestry services on a casual basis were finally granted the right to be insured under Additional Article 5, which was added to Law No. 5510 in 2011. However, although these individuals have the right to be insured within the scope of Additional Article 5, several factors—such as the voluntary nature of the insurance, the fact that they must pay the premiums themselves, and their exclusion from certain insurance branches—still make it difficult for these workers to access a contemporary and inclusive right to social security.
Keywords: Social Security, Law No. 5510, Article Additional 5, Intermittent Workers in Agricultural or Forestry Activities

Giriş

İnsanoğlunun yaşamı boyunca çeşitli belirsizlik ve risklerle karşı karşıya kalabilme riski, bireyleri geleceğe yönelik güvence arayışına sevk etmektedir. Bu arayışın kurumsallaşmış biçimini oluşturan sosyal güvenlik, toplumda yaşayan herkesi yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri sürekli ya da geçici gelir kaybına veya gider artışına yol açabilecek ekonomik, fizyolojik ve sosyal risklere karşı güvence altına almayı amaçlayan bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Sümer, 2025: 6; Şakar ve Karaman, 2025: 5; Korkusuz ve Uğur, 2022: 5; Arıcı, 2022: 2; Centel, 2021: 1; Tuncay ve Ekmekçi, 2021: 2-3; Alper, 2020: 3; Ayhan: 2012: 43; Koray, 2018: 319-320).

Sosyal güvenlik hakkı ise, sosyal güvenliğin amacını gerçekleştirmek için bireylere tanınan ve insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerde ve belgelerde[2] yer alan evrensel bir haktır (Arıcı, 2015: 184). Örneğin, Birleşmiş Milletler (UN) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin[3] 22. maddesinde sosyal güvenlik hakkı, *"Her kişinin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır"* hükmü ile güvence altına alınmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütünün (ILO) 102 No'lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesinde[4] ise, *"Hastalık, işsizlik, ihtiyarlık, iş kazası ve meslek hastalıkları, aile, analık ve malullük yardımları"* sosyal güvenlik hakkı kapsamında güvence altına alınmıştır. Türkiye'de ise sosyal güvenlik hakkı Anayasası'nın[5] Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler bölümünün 60. maddesinde, *"Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar"* hükmü ile güvence altına alınmıştır.

Özel sektörde hizmet akdiyle tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışanlar çalışma koşullarının zorluğu, iklim ve hava şartlarının belirleyici olması, işin çoğunlukla geçici ve mevsimlik nitelik taşıması ve yılın belirli dönemlerinde farklı bölgelerde kısa süreli olarak icra edilmesi gibi nedenlerle uzun süre sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmışlardır (Demir, 2015: 184). Bu konuda ilk önemli düzenleme 1983 yılında yürürlüğe giren 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu[6] (2925 sayılı Kanun) ile yapılmış; ancak, anılan Kanun'da süreksiz tarım

[2] Daha geniş bilgi için bkz: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi.

[3] UN (1948). Universal Declaration of Human Rights,

[4] ILO (1952). Convention (No.102) Social Security (Minimum Standards) Convention,

[5] 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasi, R.G. T. 09/11/1982, S 17863.

[6] RG. T. 20/10/1983, S.18197.

işlerinde çalışan işçilerin sigortalılığı çalışanların isteğine bırakılmıştır.[7] Daha sonra 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun'un[8] (5510 sayılı Kanun) 6/1-ı maddesi kapsamında ise, tarım işlerinde süreksiz olarak çalışanlar sigortalı sayılmayanlar arasında yer almışlardır. Söz konusu düzenleme neticesinde, tarımda süreksiz çalışan bu kişiler sosyal güvenlik sisteminin sağladığı korumadan tamamen yoksun kalmalarına neden olmuştur. Anılan düzenlemenin doğurduğu olumsuz sonuçlar ve kamuoyundan gelen tepkiler üzerine 2011 yılında 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun[9] (6111 sayılı Kanun) ile 5510 sayılı Kanun'a Ek 5. madde eklenmiştir. Bu düzenleme ile birlikte tarım işlerinde süreksiz olarak çalışan kişiler Kanun'un 4/1-a maddesi kapsamında sigortalı olarak değerlendirilmişlerdir (Şakar, 2016: 44-45; Güzel vd., 2025: 128; Sözer, 2021: 115; Alper, 2020: 79; Akbıyık, 2020: 1485-1486; Göktaş, 2015: 188; Adıgüzel, 2011: 327).

Her ne kadar Ek 5. madde ile sosyal güvenceye sahip olma imkânına kavuşmuş ve Kanun'un 4/1-a maddesi kapsamında sigortalı olarak değerlendirilmiş olsalar da sigortalılığın isteğe bağlı olması, primlerin tamamının sigortalı tarafından ödenmesi, bazı sigorta kollarının kısmen bazılarının ise tamamen dışında bırakılması gibi hususlar tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışanların sosyal güvenliği bakımından önemli sınırlılıklar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, sosyal güvenlik kapsamında sunulan haklardan yararlanabilmek için prim borcunun bulunmaması koşulunun aranması da söz konusu çalışanların kapsamlı ve etkin bir sosyal güvenlik korumasından yararlanmalarını güçleştirmektedir.

Sosyal güvenlik sistemleri, yalnızca teknik bir sigorta sistemi olmayıp aynı zamanda sosyal devlet anlayışının bir yansımasıdır. Bu bakımdan sosyal güvenlik, bireylerin piyasa koşullarına bağımlılığını azaltan ve onları sosyal risklere karşı koruyan bir sosyal politika aracı olarak işlev görmektedir (Kırmızı ve Hüseyinli, 2019: 1204; Kılıç, 2017: 382). Sosyal sigortaların temel ilkelerinden biri olan zorunluluk ilkesi ile özellikle hizmet akdiyle çalışanların sosyal güvence kapsamına alınması amaçlanmıştır. Bu nedenle sigortalılığın isteğe bağlı hale getirilmesi veya fiilen isteğe bağlı bir yapı kazanması, sosyal güvenliğin koruyucu ve kapsayıcı niteliğini zayıflatmaktadır. Çalışmamızın amacı, 5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi

[7] Yargıtay HGK. 14.10.2021 T. 2018/607 E. 2021/1245 K. "2925 sayılı Yasanın 2. maddesi ile süreksiz olarak tarım işlerinde hizmet aktiyle çalışanlar istekte bulunmaları kaydıyla bu Kanununa göre sigortalı sayılırlar" (Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı).
[8] RG. T. 16/6/2006, S. 26200.
[9] RG. T. 25/02/2011, S.27857.

kapsamında çalışanların sosyal güvenlik hakkını, kayıt dışı istihdam sorununu da dikkate alan bir bakış açısı ile değerlendirmektir.

Ek 5. Madde Kapsamında Çalışanların Sigortalılığı

5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında sigortalı olan tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışanlar, hukuki statü itibarıyla Kanun'un 4/1-a bendi kapsamında değerlendirilmektedir, Ancak, Ek 5. madde kapsamında sigortalı olanların; sigortalılığının başlangıcı ve sona ermesi, prime esas kazancın belirlenmesi ve prim ödeme yükümlülükleri bakımından 4/1-a kapsamında sigortalı olan diğer çalışanlardan farklılık göstermektedir.

Sigortalı Olma Şartları

5510 sayılı Kanun'un 2008 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte 2925 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Bununla birlikte, 5510 sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten önce 2925 sayılı Kanun kapsamında sigortalı olan kişilerin statüsü, Kanun'da yer alan geçiş hükümleri aracılığıyla korunmaya devam edilmiştir (Güzel vd., 2025: 128; Şakar, 2016: 47).

Tarım ve orman işlerinde süreksiz olarak çalışanlar, başlangıçta 5510 sayılı Kanun'un 6/1-ı maddesi uyarınca sigortalılık kapsamı dışında tutulmuşlardır. Ancak, 2011 yılında 6111 sayılı Kanun ile yapılan düzenleme ile, söz konusu çalışanlar 5510 sayılı Kanuna eklenen Ek 5. madde aracılığıyla Kanun'un 4/1-a maddesi kapsamında sigortalılığa dâhil edilmiştir. Böylece, uzun süre sosyal güvenlik sistemi dışında kalan süreksiz tarım ve orman işçilerinin sosyal güvenlik kapsamına alınması yönünde önemli bir adım atılmıştır.

5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında sigortalı olabilmek için bazı koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar, 2013/11 sayılı Sigortalılık İşlemleri Hakkında Genelge'de (2013/11 sayılı Genelge), *"4 üncü madde ile isteğe bağlı sigortalılık hükümleri ve 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci madde kapsamında sigortalı olmamak, kendi sigortalılıklarından dolayı bu kanunlara göre gelir veya aylık almamak, 18 yaşını doldurmuş olmak ve tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışmak"* şeklinde sıralanmıştır (2013/11 sayılı Genelge, s. 88-89).

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olabilmek için öncelikle, yapılan işin tarım veya orman işi olması gerekmektedir. Tarım ve orman işinden ne anlaşılması gerektiğine dair 5510 sayılı Kanun'da açık ve net bir tanım yapılmamıştır. Bu nedenle, uygulamada önceki mevzuat dönemine ait düzenlemeler ve doktrindeki

açıklamalardan yararlanılmaktadır. Nitekim, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu[10] döneminde Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılan genelgede,[11] *"Orman ve tarım işleri deyimi arazide, deniz, göl ve nehirlerde ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yolu ile bitki, orman, hayvan, balık ve bunların mahsullerinin istihsalini ifade eder"* şeklinde tarım ve orman işlerine ilişkin bir tanım yapılmıştır (Güzel vd. 2025: 129; Uşan, 2003: 6).

Öte yandan, 5510 sayılı Kanun'da tarım ve orman işlerine doğrudan bir tanım getirilmemekle birlikte 3. maddede, "Tarımsal Faaliyet" kavramı bağımsız çalışanlar bakımından açıklanmıştır. Madde hükmüne göre, *"Tarımsal faaliyet: Kendi mülkünde, ortaklık veya kiralamak suretiyle başkalarının mülkünde veya kamuya mahsus mahallerde; ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yoluyla yahut doğrudan doğruya tabiattan istifade etmek suretiyle bitki, orman, hayvan ve su ürünleri elde edilmesini ve/veya bu ürünlerin yetiştiricileri tarafından; muhafazasını, taşınmasını veya pazarlanmasını"* ifade etmektedir.

Hangi işlerin tarım ve orman işi sayılacağına ilişkin düzenlemelere 4857 sayılı İş Kanunu[12] (4857 sayılı Kanun) ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından çıkarılan Sanayi, Ticaret, Tarım ve Orman İşlerinden Sayılan İşlere İlişkin Yönetmelik [13] ekinde yer verilmiştir (Baysal, 2014: 75; Ekmekçi ve Yiğit, 2021: 8). 4857 sayılı Kanun ve anılan yönetmelikte bitkisel üretimden hayvancılığa, ormancılık faaliyetlerinden su ürünlerine kadar geniş bir yelpaze tarım ve orman işi sayılmıştır. Yargıtay ise, tarım işinin kapsamını belirlerken "üretim, bakım ve yetiştirme unsurlarını temel ölçüt olarak kabul etmekte; bu süreçlerin dışında kalan faaliyetleri ise tarım işi olarak değerlendirmemektedir. Örneğin, ürünlerin işlenmesi ya da depolanması gibi faaliyetler bu kapsam dışında değerlendirilmektedir Ayrıca, somut olayın özelliklerine göre yapılan işin baskın niteliğinin belirlenmesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Örneğin, ürünlerin işlenmesi ya da depolanması gibi faaliyetler bu kapsam dışında değerlendirilmektedir."[14] Bu doğrultuda tarım işlerini; bitkisel ve hayvansal ürünler üretmek amacıyla toprağı işleme ve hayvan yetiştirme faaliyetleri olarak tanımlamak mümkündür (Süzek ve Başterzi, 2025: 261; Mollamahmutoğlu vd. 2021: 71; Eyrenci vd. 2020: 56; Özveri, 2023: 623; Uşan ve Erdoğan, 2020: 77). Dolaysıyla, Ek 5. madde kapsamında söz konusu faaliyet alanlarında çalışanlar sigortalı olabilmekte iken, anılan işlerin dışındaki işlerde çalışanlar bu kapsamda sigortalı olamamaktadır.

[10] RG. T. 29/07/1964, S. 11766.
[11] RG. T. 28/10/1977, S.16098.
[12] RG T. 10/06/2003, S. 25134, Detaylı bilgi için bkz. m. 111.
[13] RG. T. 03/09/2008, S: 26986.
[14] Yargıtay 21. HD. 21.04.2010 T. 2009/6280 E. 2010/4722 K; Yargıtay 21. HD. 13.09.2018 T. 2016/19760 E. 2018/6324 K. (Sinerji)

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olabilmek için yapılan işin süreksiz bir iş olması gerekmektedir. 5510 sayılı Kanun'da sürekli ve süreksiz işe ilişkin herhangi bir tanım ya da açıklama bulunmaktadır. Konuya ilişkin tanım 4857 sayılı Kanunu'nun 10. maddesinde, *"Nitelikleri bakımından en çok otuz iş günü süren işlere süreksiz iş, bundan fazla devam edenlere sürekli iş denir"* şeklinde yapılmıştır.

Bir işin sürekli ya da süreksiz olarak nitelendirilmesinde belirleyici olan unsur işin fiilen ne kadar sürdüğü veya taraflar arasında kararlaştırılan süre değil işin niteliği gereği objektif olarak devam etmesi gereken süredir (Çelik vd., 2021: 192; Süzek ve Başterzi, 2025: 289; Şakar ve Karaman, 2025: 83; Mollamahmutoğlu vd., 2021: 125; Uşan ve Erdoğan, 2020: 84; Eyrenci vd., 2020: 68). Dolayısıyla, Ek 5. madde kapsamında sadece nitelikleri gereği en çok otuz iş günü süren tarım veya orman işlerinde çalışanlar sigortalı olabilmekte, otuz iş gününden fazla süren tarım veya orman işlerinde çalışanlar ise bu kapsamda sigortalı olamamaktadırlar (Balcı, 2021: 233). Bununla birlikte, Ek 5. madde kapsamında sigortalılık yalnızca tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışan kişiler için öngörülmüştür. Bu nedenle, tarım veya orman işleri dışında kalan alanlarda süreksiz olarak çalışanlar bu kapsamda değerlendirilememekte; bunlar 5510 sayılı Kanun'un 4. madde hükümleri çerçevesinde sigortalı sayılmaktadır (Tuncay ve Ekmekçi, 2021: 358).

Ek 5. madde kapsamında sigortalılık yalnızca özel hukuk kişilerine ait tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışanlar için öngörülmüştür. Nitekim, *"Kamu idarelerinin*[15] *tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalıştırdıkları kişiler bu kapsam dışında bırakılmıştır*" (5510 SK. m. Ek 5/10). Buna karşılık, yapılan işin sürekli nitelik taşıması hâlinde, kamu veya özel sektör ayrımı yapılmaksızın tarım veya orman işlerinde çalışanlar 5510 sayılı Kanun'un 4. maddesi kapsamında zorunlu sigortalı sayılmaktadırlar (Sözer, 2021: 115; Tuncay ve Ekmekçi, 2021: 358).

5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında sigortalı olabilmek için kişinin kendi sigortalılığına dayanarak gelir veya aylık almıyor olması şartı aranmaktadır. Nitekim, Ek 5. madde kapsamında sigortalı olan kişilerden kendi çalışmalarına bağlı olarak gelir veya aylık almaya başlayanların sigortalılıkları da bu tarih itibarıyla sona ermektedir. Bununla birlikte, hak sahibi sıfatıyla ölüm geliri

[15] 5510 SK. m 3 "Kamu idareleri 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen kamu idareleri ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların bağlı idare, ortaklık, müessese ve işletmeleri ve yukarıda belirtilenlerin ödenmiş sermayesinin % 50'sinden fazlasına sahip oldukları ortaklık ve işletmelerden Türk Ticaret Kanununa tabi olmayanlarla özel kanunlarına göre personel çalıştıran diğer kamu kurumlarını ifade etmektedir."

veya ölüm aylığı alan kişiler açısından Ek 5. madde kapsamında sigortalı olabilme imkânı bulunmaktadır (Tuncay ve Ekmekçi, 2021: 353).

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olabilmek için 18 yaşını doldurmuş olma şartı da bulunmaktadır. Ancak, tarım ve orman işlerinin yoğun olarak yürütüldüğü kırsal bölgelerde 18 yaşından küçük kişilerin, aile ekonomisine katkı sağlamak veya eğitim masraflarını karşılamak amacıyla çalıştıkları uygulamada sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu durum, söz konusu kişilerin erken yaşta çalışma hayatına dahil olmalarına rağmen sosyal güvenlik sistemine fiilen daha geç dâhil olmalarına ve sosyal sigorta kapsamındaki haklardan yararlanabilmek için gerekli olan uzun prim ödeme gün sayısının daha geç tamamlanmasına neden olabilmektedir.

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olabilmek için kişinin zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olmaması şartı da aranmaktadır. Zira, *"Ek 5. madde kapsamında sigortalı olan bir kişinin 5510 sayılı Kanun'un 4. madde kapsamında çalışmaya başlaması halinde, çalışmanın başladığı tarih itibarıyla Ek 5 kapsamındaki sigortalılığı sona ermektedir"* (5510 SK. m. Ek 5/3). Bu düzenleme ile sigortalılıkta tekliği ve önceliği ilkesi çerçevesinde 4. madde kapsamındaki zorunlu sigortalılığa üstünlük tanındığı görülmektedir (Kırmızı, 2020: 232).

Sigortalılığın Başlangıcı ve Sona Ermesi

5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların sigortalılığı, *"Örneği Kurumca hazırlanan ve Kurumca belirlenen ilgili muhtarlık, birlik, kuruluş, il veya ilçe tarım müdürlükleri tarafından usulüne uygun olarak düzenlenip onaylanmış belgeleri ile talepte bulundukları tarihten itibaren başlamaktadır"* (m. Ek 5/1). Nitekim, Ek 5. madde kapsamında sigortalılığın başlangıcı, ilgilinin Kuruma talepte bulunmasına bağlanmıştır. Bu nedenle, gerekli koşulları taşıyan kişilerin Kuruma başvurmamaları hâlinde sigortalılıkları kendiliğinden başlamamaktadır. Sigortalılığın talebe bağlı olarak başlatılması, tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışan ve sosyal güvenlik kapsamına girmek isteyen kişilerin ayrıca başvuruda bulunmalarını gerektirmesi bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte, kişilerin çeşitli nedenlerle sigortalılık talebinde bulunmamayı tercih edebilmeleri de mümkündür. Bu yönüyle, Ek 5. madde kapsamında öngörülen sigortalılık sistemi, Kanun'un 4/1-a maddesi kapsamında genel olarak uygulanan zorunlu sigortalılık sisteminden farklı bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla, Ek 5. madde kapsamındaki sigortalılığın talebe bağlı olarak kurulmasının, bu kapsamda çalışan kişilerin sosyal güvenlik sistemine dâhil olmaları bakımından önemli bir farklılık oluşturduğu değerlendirilmektedir.

5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında sigortalılık, sigortalının durumuna bağlı olarak farklı tarihlerde sona ermektedir. Nitekim, Ek 5. madde

kapsamındaki sigortalılık, *"4. madde kapsamında sigortalı olarak çalışmaya başlayanların sigortalılıkları çalışmaya başladıkları tarihte; sigortalılığını sona erdirme talebinde bulunanların, prim borcunun bulunmaması hâlinde talep tarihinde, prim borcu bulunanların ise primi ödenmiş son günden itibaren sona ermektedir. Gelir veya aylık talebinde bulunanların sigortalılıkları, aylığa hak kazanılması koşuluyla talep tarihinde; yalnızca Ek 5. madde kapsamında prim borcu bulunan ve bu borcu ödemek istemediğini belirterek talepte bulunanların sigortalılıkları ise primi ödenmiş son günden itibaren sona ermektedir. Sigortalının ölümü hâlinde ise sigortalılık ölüm tarihinde sona ermektedir*" (2013/11 sayılı Genelge, s. 94-99). Buna karşılık, 5510 sayılı Kanun'un 4/1-a kapsamında çalışanların sigortalılığı, *"hizmet akdinin sona erdiği tarihte sona ermektedir"* (m. 9). Dolayısıyla, Ek 5. madde kapsamındaki sigortalılığın sona erme koşullarının, genel olarak 4/1-a kapsamında uygulanan sigortalılığın sona erme esaslarından farklı ve daha çeşitli olduğu görülmektedir.

Belirtilen düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, Ek 5. madde kapsamında sigortalılığın başlangıcı ve sona ermesinin, 4/1-a kapsamında sigortalılık için öngörülen genel kurallardan farklılaştırıldığı ve sigortalılığın sona ermesinin çeşitli hâllere bağlandığı görülmektedir.

Ek 5. madde kapsamındaki sigortalılar her ne kadar 5510 sayılı Kanun'un 4/1-a madde kapsamında sigortalı sayılmakta ise de sigortalılığın talep üzerine başlatılması ve sona erme süreçlerinin farklı hallere bağlanması bu sigortalılık türünün isteğe bağlı sigortalılığa benzer bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Bu bakımdan, Ek 5 kapsamında öngörülen sistemin "karma nitelikli bir sigortalılık modeli" oluşturduğu söylenebilir. Ancak, bu karma yapının sosyal sigortaların temel ilkeleri ile bağdaşmadığı ve sistem içinde bir tutarsızlık yarattığı düşünülmektedir. Oysa, eğitim, sağlık, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlar bakımından dezavantajlı konumda bulunan tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışanların sosyal güvenlik sistemine zorunlu olarak dahil edilmesi ve sosyal güvenliğin koruyucu ve telafi edici işlevinden öncelikli olarak yararlandırılması gerektiği düşünülmektedir (Akalın, 2018: 28; Karaman ve Yılmaz, 2011: 211; Gülçubuk vd., 2005: 1179; Lordoğlu ve Etiler, 2014: 115-117; Benek ve Ökten, 2011: 671-672).

Prime Esas Kazanç Miktarı, Prim Oranı ve Prim Ödeme Yükümlüsü

5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında sigortalı sayılan tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanlar için, *"bir ay 30 gün, bir yıl ise 360 gün olarak"* dikkate alınmaktadır (2013/11 sayılı Genelge, s. 97). Ek 5. madde kapsamında sigortalı olan kişiler, *"1/3/2011 tarihinden itibaren Kanun'un 82. maddene göre belirlenen prime esas kazancın alt ve üst sınırları arasında kalmak kaydıyla, kendi*

belirledikleri günlük kazancın otuz katı üzerinden %35,5 oranında prim ödemekle yükümlüdür. Bu primin %21'i[16] *malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları, %12,5'i genel sağlık sigortası, %2'si ise iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası priminden oluşmaktadır"* (m. Ek 5/6). [17] 5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında ödenen primler*, "Kanunun 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalılık olarak değerlendirilmektedir"* (m. Ek 5/4). Sigortalılar, *"Her aya ait primlerini takip eden ayın sonuna kadar Kuruma ödemek zorundadır; süresinde ödenmeyen primlere ise Kanun'un 89. madde gereğince gecikme cezası ve gecikme zammı uygulanmaktadır"* (2013/11 sayılı Genelge, s. 97).

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olan kişiler söz konusu primlerin tamamını kendileri ödemekle yükümlüdür. Ancak, Kanuna göre sigorta primlerinin bir kısmı işveren hissesidir.[18] Sigorta primlerinin tamamının sigortalılar tarafından ödenecek olması Ek 5. madde kapsamındaki sigortalıların hukuki olarak 4/1-a kapsamında değerlendirilmelerine rağmen fiilen isteğe bağlı sigortalılığa benzer bir yapıya tabi olmalarına yol açmaktadır. Oysa, Ek 5. madde kapsamındaki sigortalılığın zorunlu sigortalılık olarak düzenlenmesi hâlinde bu kişilerin yalnızca kendi sigortalı hisselerine %9 oranında uzun vadeli sigorta kolları, %5 genel sağlık sigortası ve %1 işsizlik sigortası primi olmak üzere toplam %15 oranında prim ödeyeceklerdir. Böyle bir düzenleme sigortalıların hem prim yükünü azaltacak hem de işsizlik sigortası kapsamına dâhil olmasını sağlayacaktır.

Ek 5. madde kapsamında sigortalı sayılanların prime esas kazançları, "*5510 sayılı Kanun'un 82. maddesinde belirlenen alt ve üst sınırlar arasında kalmak kaydıyla sigortalı tarafından beyan edilen tutar olarak belirlenmektedir"* (5510 SK. m. Ek 5/6). Sigortalı tarafından yapılan beyan, yapıldığı tarihteki ay başından itibaren geçerli olmakta ve değiştirilmediği sürece izleyen aylarda da aynı şekilde uygulanmaktadır. Sigortalı tarafından herhangi bir beyanda bulunulmaması hâlinde ise prime esas kazanç, alt sınır (asgari ücret) üzerinden kabul edilerek işlemler bu doğrultuda yürütülmektedir (Alper, 2020: 81).

---

[16] 7556 sayılı Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (7556 sayılı Kanun) ile "01.01.2016 tarihinden itibaren "Prime esas kazancın %20'si olan malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları prim oranları %21'e yükseltilmiştir." RG. T: 19.12.2025, S: 33112.

[17] Ek 5. Madde kapsamında sigortalı olanlar işsizlik sigortası primi ödemedikleri için bu sigorta koluna tabi değildirler.

[18] 5510 sayılı Kanun m. 81, "Malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları prim oranı, sigortalının prime esas kazancının %21'idir. Bunun %9'u sigortalı hissesi, %12'si işveren hissesidir. Kısa vadeli sigorta kolları prim oranı, %2,25'dir. Bu primin tamamını işveren ödemektedir. Genel sağlık sigortası primi ise %12,5'dir. Bu primin %5'i sigortalı, %7,5'i ise işveren hissesidir."

5510 sayılı Kanuna 6111 sayılı Kanun ile eklenen Geçici 29. madde ile Ek 5. madde kapsamında sigortalı olanlar 2011 yılında prime esas günlük kazanç alt sınırının on sekiz katı üzerinden prim ödemeye başlamış; izleyen yıllarda ise prim ödeme gün sayısı her yıl kademeli olarak artırılmış ve 2023 yılı itibarıyla otuz gün üzerinden prim ödeme sistemine geçilmiştir (Alper, 2020: 81; Şakar ve Karaman, 2025: 101).

Geçici 29. madde ile getirilen bu kademeli artış sistemi söz konusu sigortalılar bakımından bir tür prim ödeme kolaylığı sağlamıştır. Nitekim sigortalılar, 30 günlük hizmet süresi kazanmakla birlikte, 2011–2022 yılları arasında fiilen 18 ila 29 gün arasında değişen kazanç tutarları üzerinden prim ödemişlerdir. Ancak, 2023 yılı itibarıyla 30 günlük hizmet karşılığında 30 gün üzerinden prim ödeme yükümlülüğünün başlamasıyla birlikte, bu kapsamdaki sigortalılara tanınan söz konusu geçiş dönemi avantajı ortadan kalkmıştır.

5510 sayılı Kanun'un 82. maddesine göre, *"Prime esas kazanç alt sınırı günlük kazancın alt sınırı, asgarî ücretin otuzda biri, üst sınırı ise günlük kazanç alt sınırının 9 katıdır.*[19]*"* 2026 yılı için prime esas kazancın alt sınır günlük 1.101,00 TL, üst sınırı ise 9.909,00 TL'dir. Bu durumda Ek 5. madde kapsamında sigortalı sayılanların prime esas aylık kazançları (30 gün üzerinden) 33.030,00 TL ile 297.270,00 TL arasında olacaktır. %35,5 oranındaki prim yükümlülüğü dikkate alındığında ise ödemeleri gereken aylık prim tutarı 11.725,65 TL ile 105.530,85 TL arasında olacaktır.

Eğitim düzeyi, sosyal güvenlik konusundaki farkındalıkları ve Ek 5. madde kapsamında öngörülen sigortalılık hükümleri hakkındaki bilgilerinin sınırlı olması, tarım sektöründe süreksiz olarak çalışanların sosyal güvenlik sistemine dâhil olmalarını güçleştiren unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, Ek 5. madde kapsamında ödenmesi gereken primlerin tamamının sigortalı tarafından karşılanması da önemli bir sorun oluşturmaktadır. Nitekim, kendi nam ve hesabına çalışanlar ile şirket ortaklarının dahi prim ödeme yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlandıkları ve bu nedenle dönemsel olarak prim borçlarının yapılandırılmasına yönelik düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu dikkate alındığında, gelir düzeyi düşük ve düzenli bir gelire sahip olmayan tarım sektöründeki süreksiz çalışanların primlerini düzenli ve sürdürülebilir biçimde ödemeleri güçleşebilecektir. Prim ödeme yükümlülüğünün yerine getirilememesi ise, tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışanların sosyal güvenlik kapsamı dışında kalma riskini artırabilecek ve geçimlerini sağlamak amacıyla kayıt dışı çalışmaya yönelmelerine neden olabilecektir.

[19] 7556 sayılı Kanun ile "01.01.2016 tarihinden itibaren asgari ücretin 7,5 katı olarak uygulanan prime esas günlük kazanç üst sınırı 9 katına çıkarılmıştır."

Tarım sektörü, kayıt dışılığın en yoğun olduğu alanlardan biridir (Demirtaş ve Erol, 2020: 434). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye genelinde kayıt dışı istihdam[20] oranı %26,9 iken, bu oran tarım sektöründe %83,2 gibi oldukça yüksek bir düzeye ulaşmaktadır. Buna karşılık, tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam oranı %16,9 seviyesindedir.[21] Söz konusu veriler, tarım sektöründe kayıt dışı istihdamın yalnızca bireysel tercihlerden değil, aynı zamanda mevcut sosyal güvenlik sisteminin yapısal özelliklerinden kaynaklandığını da düşündürmektedir. Özellikle yüksek prim yükü, düzensiz gelir ve sigortalılığın talebe bağlı olması gibi unsurlar bu çalışanların sistem dışında kalmasına yol açan temel faktörler arasında yer almaktadır. Bu nedenle kayıt dışı istihdamla etkin bir mücadelenin, güçlü bir denetim ve teşvik sisteminin yanı sıra sistemin kapsayıcılığının da artırılmasıyla mümkün olacağı düşünülmektedir.

ÇSGB tarafından hazırlanan Ulusal İstihdam Stratejisi'nde, kayıt dışı istihdam oranının yüksekliğinin Türkiye işgücü piyasasının karşı karşıya olduğu temel sorunlardan biri olduğu, bu sorunun özellikle tarım sektöründe yoğunlaştığı ve 2028 yılı itibarıyla %23,4 seviyesine düşürülmesinin hedeflendiği ifade edilmektedir (ÇSGB, 2025). Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) faaliyet raporlarına göre 2015–2025 yılları arasındaki kayıt dışı istihdam oranının ortalaması %29,7'dir.[22] 2000'li yılların başında yaklaşık %50 seviyelerinde olan kayıt dışı istihdam oranının yürütülen politikalar ve reformlar sonucunda ortalama %29 düzeyine gerilediği görülmektedir. Bununla birlikte, söz konusu oranın daha da azaltılabilmesi için kayıt dışı istihdamın önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörüne yönelik daha etkili ve yapısal önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, tarım sektöründe süreksiz çalışanların zorunlu sigorta kapsamına alınması önemli bir politika aracı olarak değerlendirilmektedir.

Ek 5. madde kapsamında çalışanların prim ödeme yükümlülüklerini yerine getirememeleri yalnızca bu kişilerin sosyal güvenlik korumasından mahrum kalmalarına yol açmamakta, aynı zamanda SGK'nın en önemli gelir kaynağını oluşturan prim gelirlerinde de kayba neden olmaktadır. Zira, Kurumun 2026 yılı Ocak ayı[23] itibarıyla toplam 455.391.604 TL olan gelirlerinin[24] 328.351.500 TL'lik

[20] SGK (2013). Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Daire Başkanlığı Raporuna göre kayıt dışı istihdam "yasal nitelikteki işlerde çalışan kişilerin harcamış oldukları çabanın gün veya kazanç (ücret) olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlara eksik bildirilmesi veya hiç bildirilmemesi" olarak tanımlamaktadır.

[21] TÜİK (2025). 2025 yılı İşgücü İstatistikleri, https://veriportali.tuik.gov.tr (E.T. 03.04.2026).

[22] SGK 2015 - 2025 Yılları Faaliyet Raporları

[23] SGK (2026). 2026 Ocak Ayı İstatistikleri,

kısmının prim gelirleri oluşturmaktadır. Bu nedenle, tarım işlerinde süreksiz olarak çalışanların sistem dışında kalması hem bireysel hem de kurumsal düzeyde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum, tarım sektöründe süreksiz çalışanların sosyal güvenlik sistemine etkin biçimde dâhil edilmesinin yalnızca sosyal güvence açısından değil aynı zamanda sistemin mali sürdürülebilirliği bakımından da önemli olduğunu göstermektedir.

Ek 5. Madde Kapsamında Çalışanların Sigorta Kollarından Yararlanmaları

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olanlar, 5510 sayılı Kanun kapsamında kısa vadeli sigorta kolları, uzun vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası kapsamından sunulan haklardan yararlanabilme hakkına sahiptirler. Ancak, tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışan ve Ek 5. madde kapsamında sigortalı olan kişiler İşsizlik Sigortası Kanunu'na tabi olmadıkları için bu sigorta kolundan sunulan haklardan yararlanamamaktadırlar.

Kısa Vadeli Sigorta Kollarından Yararlanmaları

5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanlar, *"Kanun'un 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılırlar. Bunlar hakkında Kanunun kısa vadeli sigorta kolları bakımından yalnızca iş kazası ve meslek hastalığı sigortası, uzun vadeli sigorta kolları yönünden malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası ile genel sağlık sigortası hükümleri uygulanır"* (m. Ek 5/4). 5510 sayılı Kanun'da kısa vadeli sigorta kolları, *"İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortası (m. 3)"* olmak üzere üç başlık altında düzenlenmiştir Buna karşılık, Ek 5. madde kapsamındaki sigortalılar yönünden bu kapsam daraltılmış ve bu sigortalılar yalnızca iş kazası ve meslek hastalığı sigortasına tabi tutulmuşlardır. Bu nedenle, söz konusu sigortalılar kısa vadeli sigorta kolları için öngörülen %2 oranındaki primi tamamen kendileri ödemelerine rağmen, hastalık sigortası kapsamında sağlanan geçici iş göremezlik ödeneği ile analık sigortası kapsamında sunulan geçici iş göremezlik ödeneğinden ve emzirme ödeneğinden

https://www.sgk.gov.tr/istatistik/aylik/42919466-593f-4600-937d-1f95c9e252e6 (E.T. 10.04.2026).

[24] Aynı dönemde Devlet katkısı 87.919.999 TL, Diğer gelir ve primsiz ödemeler 39.120.105 TL. giderler ise 545.564.949 TL'dir. Dolayısıyla Kurum -90.173.345 açık vermiştir. Ayrıca aynı dönemde Ayrıca aynı dönemde Kurumun gelirlerinin giderlerini karşılama oranı %83,5'dir.

yararlanmamaktadırlar. Bu durumun, ödenen prim ile sağlanan sosyal koruma arasında dengenin zayıflamasına yol açtığı ve sistemin koruyuculuk işlevini sınırlandırdığı değerlendirilmektedir.

Beklenmeyen ve istenilmeyen ancak aniden ortaya çıkan ve dışarıdan gelerek kişinin ruhunu ya da bedenini etkileyen durumlara kaza denilmektedir. İş kazası da esasen bir kazadır. Ancak her kaza iş kazası olarak nitelendirilmemektedir (Arıcı, 2022: 334). İş kazasının tanımı 5510 sayılı Kanun'da, "*kazanın meydana geliş şekli ile sigortalanın yürüttüğü iş arasında uygun illiyet bağının bulunması üzerinden"* yapılmıştır.[25]

Meslek hastalığı ise, esasen bir hastalık türü olmakla birlikte doğrudan yapılan işin niteliğinden veya işin yürütüm koşullarından kaynaklanması bakımından diğer hastalıklardan ayrılmaktadır. Bu yönüyle meslek hastalığının iş kazasından temel farkı, etkilerinin çoğu zaman ani değil, uzun bir süreç sonunda ortaya çıkmasıdır (Güzel vd., 2025: 415; Arıcı, 2022: 336).

5510 sayılı Kanun'da iş kazası veya meslek hastalığı sigortası kapsamında, sigortalı ve hak sahiplerine sağlanan yardımlar ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, *"Sigortalıya; geçici iş göremezlik ödeneği, sürekli iş göremezlik geliri, Ölen sigortalının hak sahiplerine gelir, cenaze ödeneği ve kız çocuklarına evlenme ödeneği"* (m. 16) verilmektedir. Bu düzenlemeler iş kazası ve meslek hastalığı sigortasının sigortalıların ve yakınlarının uğrayabilecekleri ekonomik kayıpları telafi etmeye yönelik koruyucu işlevini ortaya koymaktadır.

5510 sayılı Kanun kapsamında sunulan birçok haktan yararlanabilmek için genel olarak sigortalıların belirli bir prim ödeme gün sayısına sahip olmaları gerekmektedir. Ancak, Kanunda iş kazası veya meslek hastalığı sigortasından sunulan haklardan yararlanabilmek için diğer sigorta kollarının aksine, sigortalının sahip olması gereken belirli bir pirim ödeme gün sayısı bulunmamaktadır. Kişinin sadece sigortalı olması yeterli sayılmaktadır. Bu nedenle, sigortalı işe başladığı gün bir iş kazası geçirse bile bu haklardan yararlanma hakkına sahip olmaktadır (Tuncay ve Ekmekçi, 2021: 442; Güzel vd. 2025: 425; Şakar ve Karaman, 2025: 187; Sözer, 2021: 363).

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olanların iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanabilmesi için ise, *"Sigortalının iş kazasının meydana geldiği tarihten en az on gün önce tescil edilmiş olması ve sigortalılığının sona ermemiş bulunması gerekmektedir. Ayrıca geçici iş göremezlik ödeneği veya sürekli iş göremezlik geliri bağlanabilmesi için prim ve prime ilişkin tüm borçların ödenmiş olması şartı"* (5510 SK. m. Ek 5/5) aranmaktadır.

[25] Detaylı bilgi için bkz. 5510 SK m. 13.

2025 yılı itibariyle Türkiye'de tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı %14'dür.[26] Ancak, tarım sektöründe çalışma koşulları genel olarak ağır ve risklidir. Tarımsal üretim sürecinde kullanılan kimyasallar, uygun olmayan iş ekipmanları ve yetersiz çalışma koşulları nedeniyle meydana gelen yaralanmalar, meslek hastalıkları ve hatta ölümle sonuçlanan olaylar bu sektörde oldukça yaygındır. Buna ek olarak, işe gidiş-geliş sırasında kullanılan güvensiz ulaşım araçları ile mevsimsel koşulların yarattığı olumsuzluklar da tarım işçilerinin karşı karşıya kaldığı riskleri artırmaktadır. Bu nedenle, tarım veya orman işlerinde süreksiz çalışanlar iş kazalarının en sık görüldüğü iş kollarından birisinde çalışmaktadırlar (Bakırcı, 2011: 8; Gülçubuk, 2017: 577).

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olan kişiler bakımından iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanmaları için getirilen "prim borcu olmama" şartı ve "iş kazasının meydana geldiği tarihten en az on gün önce tescil edilmiş olması" şartı hem haklara erişimi zorlaştırmakta hem de iş kazası ve meslek hastalığı sigortasının koruyucu niteliğini sınırlandırmaktadır (Demir, 2015: 188). Söz konusu şartlar nedeniyle, Kuruma prim borcu olan ya da sigorta tescil tarihinden ilk dokuz içinde iş kazasına uğrayan bir sigortalı, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında sunulan haklardan tamamen yoksun kalabilecektir. Bu nedenle, iş kazası ve meslek hastalığından yararlanmak için getirilen şartların sosyal güvenliğin koruyuculuk ilkesi ile bağdaşmadığı değerlendirilmektedir.

Tarım veya orman işlerinde süreksiz çalışanlar bakımından iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanma hakkının çeşitli koşullara bağlanması ayrıca, ILO'nun 184 No'lu Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi'nin 21. maddesinde[27] yer alan, "*Tarım sektöründe çalışanların iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı korunması ve sosyal sigorta ya da sosyal güvenlik sistemleri kapsamına alınmaları gerektiğine"* ilişkin düzenlemesiyle de uyumlu olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle, Ek 5. madde kapsamında getirilen koşulların hem sosyal güvenliğin koruyucu amacı hem de uluslararası çalışma standartlarına uygun olacak bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

[26] TÜİK, (2025). 2025 yılı İşgücü İstatistikleri, https://veriportali.tuik.gov.tr (E.T. 03.04.2026). Aynı dönemde sanayi sektöründe istihdam edilenlerin oranı %20,2, inşaat sektöründe istihdam edilenlerin oranı %6,8, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin oranı %59'dur.

[27] ILO (2001) Convention (No.184) Concerning Safety and Health in Agriculture m 21 "Ulusal mevzuat ve uygulamalara uygun olarak, tarım sektöründeki işçiler, ölümcül ve ölümcül olmayan iş kazaları ve meslek hastalıklarının yanı sıra maluliyet ve diğer işle ilgili sağlık risklerine karşı, diğer sektörlerdeki işçilerin yararlandığı korumaya en azından eşdeğer bir koruma sağlayan bir sigorta veya sosyal güvenlik planı kapsamında yer almalıdır."

Uzun Vadeli Sigorta Kollarından Yararlanmaları

5510 sayılı Kanun kapsamında uzun vadeli sigorta kolları, *"Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortasından (m. 3)"* oluşmaktadır.

Malullük, diğer uzun vadeli sigorta kolları olan yaşlılık ve ölüm gibi kalıcı ve sürekli bir etki yaratan sosyal güvenlik kapsamına alınmış bir risktir. Malullük sigortası ise, sigortalının çalışma veya meslekte kazanma gücünü kaybetmesi durumunda oluşabilecek gelir azalışı veya gider artışını telafi etme amacını taşıyan bir sigorta koludur (Güzel vd. 2025: 502; Tuncay ve Ekmekçi, 2021: 496).

Malullük hali, Kanun'un 25. maddesinde, "*Sigortalının çalışma gücünün veya meslekte kazanma gücünün en az %60'ını kaybettiğinin tespiti halinde ortaya çıkan bir durum"* olarak açıklanmıştır.[28]

Malullük sigortasından sigortalılara sağlanan temel yardım, malullük aylığıdır. Malullük aylığı bağlanabilmesi için, "S*igortalının malûl sayılması, En az on yıldan beri sigortalı bulunup, toplam 1800 gün veya başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malûl olan sigortalılar için ise sigortalılık süresi aranmaksızın 1800 gün malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması, sigortalı olarak çalıştığı işten ayrıldıktan veya işyerini kapattıktan veya devrettikten sonra Kurumdan yazılı istekte bulunması (m. 26)"* gerekmektedir.

Yaşlılık hali ise, insan hayatının doğası gereği ortaca çıkan kaçınılmaz bir dönemdir ve sosyal güvenlik kapsamına alınmış bir risktir. Yaşlılık sigortası ile esasen çalışama hayatından ayrılan sigortalıların geri kalan yaşamlarını kimseye muhtaç olmadan devam ettirmeleri amaçlanmaktadır (Şakar, 2025: 294; Sümer, 2025: 208). 5510 sayılı Kanun kapsamında yaşlılık sigortasından sağlanan temel haklar, *"Yaşlılık aylığı bağlanması ve belirli şartlar dahilinde toptan ödeme yapılmasıdır. Yaşlılık aylığına hak kazanabilmek için sigortalının kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olması ve ayrıca 4/1-a madde kapsamında sigortalı sayılan kişiler için en az 7200 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş bulunması gerekmektedir (m. 28)."*

Ölüm ise, gerçekleşmesi kesin olan ancak zamanı bilinmeyen bir sosyal güvenlik riskidir. Ölüm sigortası diğer sigorta kollarından farklı olarak sigortalının kendisine değil ölen sigortalının geride kalan hak sahiplerine[29] yönelik koruma sağlamaktadır. Bu yönüyle ölüm sigortası sigortalının vefatı sonrasında ortaya çıkması muhtemel gelir kaybını belirli ölçüde telafi etmeyi amaçlayan bir sigorta koludur (Arıcı, 2022: 414-415; Alper, 2020: 315).

[28] Bkz. 5510 SK m. 25

[29] 5510 SK m. 3 "Hak sahibi: Sigortalının veya sürekli iş göremezlik geliri ile malûllük, vazife malûllüğü veya yaşlılık aylığı almakta olanların ölümü halinde, gelir veya aylık bağlanmasına veya toptan ödeme yapılmasına hak kazanan eş, çocuk, ana ve babasıdır."

Ölüm sigortasından sağlanan haklar, *"Ölen sigortalının hak sahiplerine, ölüm aylığı, ölüm toptan ödemesi, cenaze ödeneği ve kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesidir.*[30] *Ölüm aylığına hak kazanabilmek için en az 1800 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması ya da 4/1-a bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için her türlü borçlanma süreleri hariç olmak üzere en az 5 yıldan beri sigortalı bulunup toplam 900 gün prim bildirilmiş olması gerekmektedir (m. 32)."* Ayrıca belirli hallerde aylık bağlanması bakımından ek koşullar da öngörülmüştür.[31]

5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında sigortalı olan çalışanlar hakkında, *"Uzun vadeli sigorta kolları bakımından malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir"* (m. Ek 5/4). Ancak, Ek 5. madde kapsamında sigortalı olanların *"Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından aylık bağlanabilmesi için prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması"* (m. Ek 5/5) şartını sağlamaları gerekmektedir.

Kanun koyucu Ek 5. madde kapsamındaki sigortalıları kısa vadeli sigorta kolları bakımından sınırlı bir koruma rejimine tabi tutarken, uzun vadeli sigorta kolları yönünden ise malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarını kapsama dahil etmiştir. Ancak, söz konusu sigortalıların bu haklardan fiilen yararlanabilmesi prim borcunun bulunmaması koşuluna bağlanmıştır. Bu yönüyle sistem her ne kadar uzun vadeli sigorta kollarına katılımı öngörse de hak ediş aşamasında getirilen prim borcu olmama şartı nedeniyle uygulamada isteğe bağlı sigortalılık veya Bağ-Kur sigortalılığına benzer bir özellik gösterdiği görülmektedir.

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olan kişiler, tüm sigorta primlerini kendileri ödemekle yükümlüdür. Dolayısıyla, bu sigortalıların malullük aylığı için en az 1800 prim ödeme günü, yaşlılık aylığı için 7200 prim ödeme günü, ölüm aylığı için 1800 prim ödeme günü veya her türlü borçlanma süreleri hariç en az 5 yıldan beri sigortalı bulunup 900 prim ödeme gününe sahip olmaları gerekmektedir.

2026 yılı itibarıyla Ek 5. madde kapsamındaki bir sigortalının ödemesi gereken asgari aylık prim tutarı 11.725,65 TL'dir. Düzenli ve sürekli bir gelir elde edemeyen, çoğunlukla düşük ücretli ve günlük/yevmiye usulü çalışan Ek 5. madde kapsamındaki sigortalıların primlerini düzenli olarak ödeyemedikleri veya prim borçlarının olması halinde söz konusu haklardan yararlanmaları zorlaşmaktadır. Bu nedenle, mevcut düzenlemenin sigortalılar arasında eşitlik ve adalet ilkesi bakımından tartışmalı sonuçlar doğurduğu ve önemli ölçüde hak kayıplarına yol açtığı değerlendirilmektedir.

[30] Sağlanan haklar hakkında detaylı bilgi için bkz. 5510 SK m. 32

[31] Diğer şartlar için bkz. 5510 SK m. 32

Genel Sağlık Sigortasından Yararlanmaları

Genel sağlık sigortasının kesin ve tek bir tanımı bulunmamakla birlikte, ortaya çıkma ihtimali bulunan hastalık riskine karşı bireylerin ekonomik güçlerine veya isteklerine bakılmaksızın toplumda yaşayan herkesin eşit, erişilebilir ve etkin sağlık hizmetlerinden yararlanmasını sağlamayı amaçlayan bir sağlık sigortası olarak tanımlamak mümkündür (Sözer, 2020: 3; Tuncay ve Ekmekçi, 2021: 608).

5510 sayılı Kanunda genel sağlık sigortası, *"Kişilerin öncelikle sağlıklarının korunmasını, sağlık riskleri ile karşılaşmaları halinde ise oluşan harcamaların finansmanını sağlayan sigortadır (m. 3)"* şeklinde tanımlanmıştır. Genel sağlık sigortasının amacı ise, genel sağlık sigortalısının ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sağlıklı kalmalarını, hastalanmaları halinde tekrar sağlıklarını kazanmalarını ve gerekli durumlarda sağlık hizmetlerinin karşılanmasıdır (Elma, 2018: 573).

Ek 5. madde kapsamında sigortalı olanlar genel sağlık sigortası kapsamındadırlar (Alper, 2020: 371-376; Güzel vd. 2025: 755-759.) Ayrıca bu sigortalıların, "bakmakla yükümlü olduğu kişiler de[32]" tescilli olup olmadığına bakılmaksızın genel sağlık sigortası kapsamındadırlar (Korkusuz ve Uğur, 2022: 297). Bu durum, 5510 sayılı Kanun'un 62/2. maddesinde*, "Sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan genel sağlık sigortalısı ile bakmakla yükümlü olduğu kişiler yararlandırılır"* denilerek açıklanmıştır.

5510 sayılı Kanunun Ek 5. maddesi kapsamında sigortalı sayılanlar ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilerin genel sağlık sigortası hükümlerinden yararlanabilmesi için, *"67 nci maddede sayılan diğer şartların yanı sıra sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihte 6183 sayılı Kanunun 48 inci maddene göre tecil ve taksitlendirerek tecil ve taksitlendirmeleri devam edenler hariç 60 günden fazla prim ve prime ilişkin her türlü borcunun bulunmaması*" (m. Ek 5/7) şartları aranmaktadır.

Kanun'un 67/1-a maddesine göre, *"Genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin, sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihten önceki son bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısının olma olması gerekmektedir."* Dolayısıyla, Ek 5. madde kapsamında sigortalı sayılan çalışanların genel sağlık sigortasından yararlanabilmesi için de sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu

[32] 5510 SK. m. 3 "Bakmakla yükümlü olduğu kişi: genel sağlık sigortalısının, sigortalı sayılmayan veya isteğe bağlı sigortalı olmayan, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış olan; a) Eşini, b) 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim veya 5/6/1986 tarihli ve 3308 sayılı Meslekî Eğitim Kanununda belirtilen aday çıraklık ve çıraklık eğitimi ile işletmelerde meslekî eğitim görmesi halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim görmesi halinde 25 yaşını doldurmamış ve evli olmayan çocukları ile yaşına bakılmaksızın bu Kanuna göre malûl olduğu tespit edilen evli olmayan çocuklarını, c) Geçiminin genel sağlık sigortalısı tarafından sağlandığı Kurumca belirlenen kriterlere göre tespit edilen ana ve babasıdır."

tarihten önceki son bir yıl içinde toplam 30 günlük genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısının olması gerekmektedir (Sözer, 2020: 351). Ancak, Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında sigortalı sayılan çalışanların genel sağlık sigortasından yararlanabilmesi için yukarıda sayılan prim ödeme gün sayısı şartının yanı sıra ayrıca, *"Sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihte 6183 sayılı Kanunun 48 inci maddene göre tecil ve taksitlendirerek tecil ve taksitlendirmeleri devam edenler hariç 60 günden fazla prim ve prime ilişkin her türlü borcunun bulunmaması"* şartını da sağlamaları gerekmektedir. Dolayısıyla, 5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamdaki sigortalıların sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için, "hem sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihten önceki son bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısının olması hem de 60 günden fazla prim ve prime ilişkin borcunun olmaması" gerekmektedir.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere, Ek 5. madde kapsamındaki sigortalılar genel sağlık sigortası primi dâhil olmak üzere tüm sigorta primlerini kendileri ödemekle yükümlüdür. Bu nedenle, primlerin düzenli olarak ödenememesi veya 60 günü aşan prim borcunun oluşması hâlinde hem sigortalıların hem de bakmakla yükümlü oldukları kişilerin (başka bir hüküm gereği genel sağlık sigortası kapsamında değillerse) sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânı ortadan kalkmaktadır. Sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda ortaya çıkan bu durumun, genel sağlık sigortasının temel amacı ve sosyal güvenlik hakkının koruyucu niteliğiyle bağdaşmadığı düşünülmektedir.

Tarım veya Orman İşlerinde Süreksiz Çalışanlara Yönelik Yeni Bir Sosyal Güvenlik Modeli Önerisi

Çalışmamızda ortaya konulduğu üzere, 5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında sigortalı olan tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz çalışanların, sosyal güvenlik bakımından 4/1-a maddesi kapsamında bulunan diğer çalışanlarla benzer esaslara tabi olması gerektiği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, tarım sektöründeki çalışmanın mevsimsel, düzensiz ve çoğu zaman birden fazla işveren yanında gerçekleşen niteliği, genel sigortalılık kurallarının bu çalışanlara doğrudan uygulanmasını güçleştirebilmektedir. Bu nedenle, zorunlu sigortalılık esasını koruyan ancak tarımsal çalışmanın özelliklerini dikkate alan yeni bir sosyal güvenlik modelin geliştirilmesi uygun olacaktır.

Tarım işlerinde süreksiz çalışmaya ilişkin İspanya'da uygulanan sosyal güvenlik düzenlemesinin, Türkiye'de tarım sektöründe süreksiz çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınmasına yönelik yeni bir modelin geliştirilmesi bakımından önemli ve yararlanılabilir unsurlar içerdiği düşünülmektedir. İspanya'da tarım işçilerinin sosyal güvenliği, genel sosyal güvenlik sistemi içerisinde tarım

sektörünün kendine özgü çalışma koşullarını ve dönemsel niteliğini dikkate alan özel bir yapı aracılığıyla düzenlenmiştir. Oluşturulan özel sistemin, genel sosyal güvenlik sistemiyle bütünleştirilmesi sayesinde tarım sektöründe hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışan işçilerin sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmaları önlenmiş ve tarımsal faaliyetin süreklilik göstermeyen niteliğine uygun özel prim ve sigortalılık kuralları geliştirilmiştir. Söz konusu düzenleme ile, tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği dönemler ile çalışmanın/faaliyetin bulunmadığı dönemler bakımından prim yükümlülüğünün farklılaştırılmıştır. Düzenlemeye göre, çalışma veya faaliyetin devam ettiği dönemlerde sosyal güvenlik primleri işçi ve işveren arasında paylaştırılmakta; çalışmanın veya faaliyetin bulunmadığı dönemlerde ise, prim ödeme yükümlülüğü tamamen işçiye bırakılmaktadır. Böylece, tarımsal istihdamın dönemsel ve süreksiz yapısı sosyal güvenlik sisteminin finansman mekanizmasına yansıtılmakta ve sigortalının çalışma dönemleri ile çalışmadığı dönemler arasındaki farklılık dikkate alınmaktadır (Cavas Martínez, 2017). Bu yönüyle İspanya uygulamasının, Türkiye'de özellikle Ek 5. madde kapsamında yer alan ve düzenli gelir elde edemeyen süreksiz tarım işçilerinin sosyal güvenlik haklarına erişiminin güçlendirilmesi bakımından dikkate alınabilecek bir model olduğu değerlendirilmektedir.

İspanya'daki uygulamadan hareket ederek ve Türkiye'nin sosyal ve ekonomik koşulları ile tarım sektöründeki çalışma ilişkilerinin kendine özgü nitelikleri dikkate alınarak, tarım veya orman işlerinden süreksiz olarak çalışanlara yönelik olarak, "fiilî çalışma esasına dayalı zorunlu sigortalılık modelinin" oluşturulması önerilmektedir. Söz konusu modelin temel özelliklerinden biri, sigortalılığın kişinin talep veya başvurusuna bağlı olmaktan çıkarılmasıdır. Tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların sigortalılığı, ayrıca herhangi bir başvuru yapmalarına gerek olmaksızın fiilen çalışmaya başladıkları tarihte zorunlu olarak kendiliğinden başlamalıdır. Böylece, sosyal güvenlik kapsamına girme konusu; çalışanın bilgi düzeyine, bilinçli bir talepte bulunmasına veya idari bir başvuru gerçekleştirmesine bağlı olmaktan çıkarılarak doğrudan fiilî çalışma ilişkisine dayandırılmış olacaktır. Bu düzenlemenin, özellikle sosyal güvenlik sistemine erişim konusunda bilgi ve başvuru imkânları sınırlı olan süreksiz tarım işçilerinin sistem dışında kalmalarının önlenmesi ve sosyal güvenlik hakkının daha etkin bir biçimde güvence altına alınması bakımından önem taşımaktadır.

İkinci olarak, zorunlu sigortalılığın yılın tamamı için prim ödeme yükümlülüğü doğuracak şekilde düzenlenmemesi gerekmektedir. Tarım sektöründe süreksiz çalışanların düzenli ve sürekli bir gelir elde edemedikleri dikkate alındığında, prim yükümlülüğünün yalnızca fiilen çalışılan günler esas alınarak belirlenmesi daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Çalışılmayan dönemlerde prim borcunun doğmaması, çalışanlar açısından sosyal güvenlik sistemine katılımın daha

sürdürülebilir hâle gelmesine katkı sağlayacaktır. Buna karşılık, fiilen çalışılan her günün sigortalılık kapsamında değerlendirilerek sosyal güvenlik sistemine bildirilmesi ve prim gün sayısına dâhil edilmesi, süreksiz tarım işçilerinin özellikle uzun vadeli sigorta kollarından sağlanan sosyal güvenlik haklarına erişimlerini güçlendirecektir.

Üçüncü olarak, sosyal güvenlik primlerinin tamamının sigortalı tarafından karşılanması yerine, prim yükünün sigortalı ve işveren arasında paylaşılması gerekmektedir. Mevcut Ek 5. madde kapsamındaki sigortalılıkta primlerin bütünüyle sigortalıya yüklenmesi, özellikle gelir düzeyi düşük ve düzensiz olan süreksiz tarım işçileri açısından önemli bir mali yük oluşturmaktadır. Bununla birlikte, hizmet akdiyle çalışan bir kişinin sosyal güvenlik maliyetinin tamamen kendisi tarafından karşılanması, işverenin sosyal güvenliğin finansmanına ilişkin sorumluluğunu büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle önerilen modelde, sigortalı ve işverenin sosyal güvenlik primlerine kendi payları oranında katılması ve prim yükünün taraflar arasında paylaştırılması esas alınmalıdır. Bu sayede, sigortalıların üzerindeki mali yükün azaltılması mümkün olacaktır.

Son olarak, tarım veya orman işlerinde çalışmanın süreksiz ve kısa süreli olması, çalışanların sosyal sigorta korumasından yararlanma haklarını ortadan kaldırmamalıdır. Tarım ve orman işlerinde çalışanların iş kazası ve meslek hastalıkları bakımından karşı karşıya oldukları riskler dikkate alınarak, sigortalıların fiilen çalışmaya başladıkları ilk günden itibaren ilgili sosyal sigorta kollarının sağladığı korumadan yararlanmaları güvence altına alınmalıdır. Ayrıca, küçük ölçekli tarımsal işletmelerin ekonomik kapasitesi göz önünde bulundurularak, işveren tarafından ödenmesi gereken primlerin belirli bir kısmının kamu tarafından karşılanması, hem işveren üzerindeki mali yükün azaltılması hem de kayıtlı istihdamın teşvik edilmesi bakımından modelin uygulanabilirliğini artırabilecek bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç

İnsanlar için temel bir ihtiyaç olan sosyal güvenlik, Türkiye'de anayasal güvence altına alınmış temel bir haktır. Bununla birlikte, 5510 sayılı Kanun'un Ek 5. maddesi kapsamında tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların sosyal güvenlik statüsü incelendiğinde, söz konusu düzenlemenin bu çalışanları sistem içine dahil etme amacı taşımasına rağmen uygulamada önemli yapısal sorunlar barındırdığı görülmektedir.

Her ne kadar bu çalışanlar Kanun'un 4/1-a maddesi kapsamında sigortalı sayılmış olsalar da sigortalılığın talebe bağlı olarak başlatılması, bildirim yükümlülüğünün sigortalının kendisine bırakılması ve prim ödeme

yükümlülüğünün tamamen sigortalıya yüklenmesi, bu statünün fiilen isteğe bağlı sigortalılık gibi olmasına neden olmaktadır. Bu yönüyle, Ek 5. madde kapsamındaki sigortalılık sosyal sigortaların temel ilkelerinden biri olan zorunluluk ilkesinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Oysa, hizmet akdiyle çalışanların sigortalılığının fiili çalışmanın başladığı andan itibaren kendiliğinden doğması gerekmektedir. Mevcut sistemde ise, sigortalılık ancak başvuru ile başlamaktadır. Bu durum hem kapsamın daralmasına hem de önemli bir kesimin sistem dışında kalmasına yol açmaktadır.

Diğer taraftan primlerin tamamının sigortalı tarafından ödenmesi özellikle düzensiz ve düşük gelir yapısına sahip süreksiz tarım işçileri açısından ciddi bir finansal yük oluşturmaktadır. Nitekim bu çalışanların büyük bir kısmı yılın belirli dönemlerinde, kısa süreli ve güvencesiz işlerde çalışmakta olup düzenli bir gelir akışına sahip değillerdir. Bu nedenle, yüksek prim tutarlarının sürdürülebilir biçimde ödenmesi çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Bu durum sigortalılığın kesintiye uğramasına, prim borçlarının birikmesine ve nihayetinde sigortalıların sosyal güvenlik sisteminden fiilen dışlanmasına yol açmaktadır. Mevcut sigortalılık yapısı aynı zamanda tarım sektöründe hâlihazırda yüksek seviyede olan kayıt dışı istihdamın devam etmesine de zemin hazırlamaktadır.

Ek 5. madde kapsamındaki sigortalıların sosyal sigorta kollarından yararlanma koşulları da önemli sınırlılıklar içermektedir. Kısa vadeli sigorta kolları bakımından yalnızca iş kazası ve meslek hastalığı sigortasının uygulanması, hastalık ve analık sigortasının kapsam dışında bırakılması tarım işlerinde süreksiz olarak çalışanların sosyal risklere karşı korunmasını zayıflatmaktadır. Bunun yanı sıra, iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanabilmek için getirilen "en az on gün önce tescil edilmiş olma" ve "prim borcunun bulunmaması" şartları, sosyal güvenliğin koruyucu ve önleyici niteliği ile bağdaşmamaktadır. Benzer şekilde, genel sağlık sigortasından yararlanabilmek için prim borcu bulunmaması şartı, düzensiz gelire sahip bu kesim açısından sağlık hizmetlerine erişimi ciddi biçimde kısıtlamaktadır.

Uzun vadeli sigorta kolları açısından da benzer sorunlar söz konusudur. Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından sağlanan haklara erişim için gerekli prim gün sayılarının yüksekliği ve prim borcunun bulunmaması şartı, tarım işlerinde süreksiz çalışanların bu haklardan yararlanabilmesini güçleştirmektedir. Bu durum, sosyal güvenlik sisteminin gelir güvencesi sağlama fonksiyonunu zayıflatmakta ve çalışanlar arasında eşitsizliğe yol açmaktadır.

Tarım veya orman işlerinde süreksiz olarak çalışanların sosyal güvenlikten etkin ve sürdürülebilir biçimde yararlanabilmeleri için mevcut sistemin sosyal devlet, eşitlik ve sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırılması, fiilî çalışma esasına dayalı zorunlu sigortalılık uygulamasının benimsenmesi, çalışılan gün üzerinden prim borcu hesaplanması, prim yükünün işçi ve işveren arasında

paylaşılması ve çalışma ilişkilerinin etkin biçimde kayıt altına alınmasına dayanan bütüncül bir modelin, hem çalışanların sosyal güvenlik haklarının güçlendirilmesine hem de tarım sektöründe yaygın olan kayıt dışı istihdamın azaltılmasına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Extended Summary

This study examines the legal and structural framework governing the social security status of workers engaged in seasonal and intermittent agricultural and forestry activities under an employment contract within the scope of Additional Article 5 of the Turkish Social Insurance and General Health Insurance Law No. 5510. Social security constitutes a fundamental human right recognized in international human rights instruments as well as in national constitutional systems, with the aim of protecting individuals against social, economic, and occupational risks such as illness, old age, unemployment, maternity, work accidents, occupational diseases, and death. In Türkiye, this right is constitutionally guaranteed under Article 60 of the Constitution. However, despite this constitutional assurance, agricultural and forestry workers—particularly those engaged in seasonal and intermittent employment relations—have historically remained outside the scope of comprehensive social protection or have been incorporated into the system only through delayed and fragmented regulatory interventions.

Within this context, the study first analyses the normative structure of Additional Article 5, focusing on its legal nature, scope of application, and eligibility conditions. Pursuant to this provision, workers engaged in seasonal agricultural or forestry activities under an employment contract are classified as insured under Article 4/1-a of Law No. 5510. Nevertheless, unlike the general regime applicable to employees, insurance coverage under Additional Article 5 is initiated not ex officio upon commencement of employment but upon the individual application of the worker. This characteristic constitutes a significant deviation from the principle of compulsory insurance, which is one of the foundational principles of the Turkish social security system. Moreover, the registration process is largely dependent on documentation submitted by workers themselves and approved by local administrative units, thereby differentiating this group from standard insured employees whose registration is directly undertaken by employers.

A further structural distinction concerns the financing mechanism of the insurance scheme. In the general system applicable to Article 4/1-a insured persons, social security premiums are shared between employer and employee,

with the employer bearing the predominant share and responsible for declaration and payment obligations. In contrast, under Additional Article 5, insured persons are obliged to pay the entire social security contribution, including both employer and employee shares. This creates a disproportionate financial burden, particularly given the seasonal, irregular, and low-income nature of agricultural employment. Consequently, the sustainability of regular premium payments is significantly undermined, leading to discontinuities in insurance coverage and, in many cases, exclusion from the system in practice.

The study further evaluates the scope of protection provided under both short-term and long-term insurance branches. Although individuals covered under Additional Article 5 are formally included within the scope of employment-based insurance, their entitlement to benefits is subject to more restrictive conditions compared to standard employees. In terms of short-term insurance branches, coverage is limited exclusively to occupational accidents and occupational diseases, while sickness and maternity benefits are excluded. In addition, access to benefits is conditioned upon strict requirements such as prior registration at least ten days before the occurrence of the insured event and absence of outstanding premium debt. These conditions significantly limit effective access to social protection and are assessed as being incompatible with the preventive and protective function of social security law.

With regard to long-term insurance branches—namely invalidity, old-age, and survivors' insurance—the study highlights that insured persons under Additional Article 5 are required to meet stringent eligibility conditions, including minimum contribution periods and the absence of outstanding premium liabilities. These requirements create structural barriers for seasonal agricultural workers, whose employment patterns are inherently irregular and fragmented. As a result, although these individuals are formally integrated into the insurance system, their ability to benefit from its long-term protective mechanisms remains substantially limited.

The study also critically addresses the legal coherence of Additional Article 5 in relation to the principle of compulsory insurance. Despite being classified under Article 4/1-a, the operational structure of the regime exhibits characteristics closely resembling voluntary insurance, due to its application-based initiation, self-responsibility in registration, and flexible termination mechanisms. This hybrid structure undermines the compulsory nature of social insurance and generates legal inconsistencies within the system. Furthermore, additional requirements such as prior registration and absence of premium debt for benefit entitlement further weaken the protective scope of the regime.

In a broader socio-economic context, the study situates Additional Article 5 within the persistent problem of informal employment in the agricultural sector. Agricultural employment in Türkiye continues to exhibit the highest levels of informality across all sectors of the economy. Despite policy efforts aimed at reducing informality, structural barriers such as high premium burdens, irregular income patterns, and administrative complexity prevent effective inclusion of seasonal workers in the formal social security system. In this respect, the current regulatory framework is considered insufficient to achieve the objectives of universality and inclusiveness in social protection.

In conclusion, the study argues that although Additional Article 5 represents an important legislative attempt to extend social security coverage to a highly vulnerable segment of the labour force, its current design remains inadequate in ensuring effective and equitable protection. The findings indicate that the existing system diverges from fundamental principles of social security law, particularly the principles of compulsory coverage, equality, and universality. Accordingly, the study recommends the restructuring of the current model through the introduction of fully compulsory insurance coverage, the redistribution of premium obligations between employers and employees, the simplification of administrative procedures, and the removal of restrictive eligibility conditions. Such reforms would contribute to strengthening social protection mechanisms for seasonal agricultural and forestry workers and enhancing the overall inclusiveness and sustainability of the Turkish social security system.

Beyanlar

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir kurum, kuruluş veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu makalenin hazırlanması sürecinde herhangi bir kurum, kuruluş veya kişiden destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, A. (2011). 6111 Sayılı Kanunla Tarım İşlerinde Süreksiz Çalışanların Sigortalılığı. Mali Çözüm Dergisi, (104) (Mart – Nisan), 327-335.

Akalın. M. (2018). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri. Sosyal Güvence Dergisi, (13), 1-30.

Akbıyık, T. (2020). Tarım veya Orman İşlerinde Hizmet Akdiyle Süreksiz Olarak Çalışanların Sigortalılığı. Çalışma ve Toplum Dergisi, 3(66), 1483-1500.

Alper, Y. (2020). Sosyal Sigortalar Hukuku. 11. Baskı. Bursa: Dora Yayıncılık.

Arıcı, K. (2015). Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Sosyal Güvenlik Hakkı. VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu. 10-11 Aralık, 181-196.

Arıcı, K. (2022). Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, 2. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.

Ayhan, A. (2012). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri. Sosyal Güvenlik Dergisi, 1(1), 41-55.

Bakırcı, N. (2011). Tarımda Çalışanların Sağlığı ve Güvenliği. Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 11(39), 7-13.

Balcı, M. (2021). Sosyal Güvenlik Hukuku, 1. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları.

Baysal, U. (2014). Elli Ve Daha Az İşçi Çalıştırılan Tarım Ve Orman İşlerinin Yapıldığı İşyeri veya İşletmelerde Tarım İşlerinde Çalışmayanlar İş Kanunu Kapsamında Mıdır? İstanbul Hukuk Mecmuası Dergisi, 72(2), 73-80.

Benek, S. ve Ökten, Ş. (2011). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşullarına İlişkin Bir Araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) Örneği. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 653-676.

Birleşmiş Milletler (UN). (1948). Universal Declaration of Human Rights,

Cavas Martínez, F. (2017). El sistema especial para trabajadores por cuenta ajena agrarios: Un sistema especial «atípico» dentro del régimen general de la seguridad social. Revista de Derecho de la Seguridad Social. La borum, (12), 27–56.

Centel, T. (2021). Türk Sosyal Güvenlik Hukuku. 1. Baskı. İstanbul: Onikilevha Yayıncılık

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB). (2025). Ulusal İstihdam Stratejisi (2025-2028).

Çelik, N., Caniklioğlu, N., Canbolat, T., ve Özkaraca, E. (2021). İş Hukuku Dersleri. 34. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Demir, M. (2015). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler. Çalışma ve Toplum Dergisi, 1(44), 177-194.

Demirtaş, S. ve Erol, H. (2020). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) Kayıt Dışı İstihdam Sorunu: Aydın İli Örneği. Sosyal Güvenlik Dergisi, 10(2), 397-419.

Ekmekçi, Ö. ve Yiğit, E. (2021). Bireysel İş Hukuku Dersleri. 3. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Elma, R. (2018). Örnekler ve Uygulamalarla Sosyal Güvenlik Hukuku. 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Eyrenci, Ö., Taşkent, S., Ulucan, D., ve Baskan, E. (2020). İş Hukuku. 10. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Göktaş M. (2015). Mevsimlik İşlerde Çalışan İşçilerin Sosyal Güvenliği. İş ve Hayat Dergisi, 1(2), 185-195.

Gülçubuk B., Şengül H., Aluftekin, N., Kızılaslan N., Kılıç M. (2005). Tarımda İstihdam Sosyal Güvenlik Uygulamaları ve Kırsal Yoksulluk, Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3 - 07 Ocak, Ankara, 1173-1196.

Gülçubuk, B. (2017). 6331 Sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tarımda Çalışanlar İçin Bir Şey İfade Eder Mi?, International Journal of Social Sciences and Education Research, 3(2), 573-582.

Güzel, A., Okur, A. R., Caniklioğlu, N. (2025) Sosyal Güvenlik Hukuku. 21. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Karaman. K. ve Yılmaz. A. S. (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma. Journal of World of Turks, 3(1), 211-226.

Kılıç. M. (2017). Sosyal Güvenlik Hakkının Kapsamı ve Sınırı. İş ve Hayat Dergisi, 3(5), 378-398.

Kırmızı, E. (2020). Kısmi Süreli İş Sözleşmesiyle Çalışanların Sosyal Güvenlik Hakları. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kırmızı, E. ve Hüseyinli. N. (2019). Sosyal Güvenlik Hakkının Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. Çalışma ve Toplum Dergisi, 2(61), 1203-1236.

Koray, M. (2018). Sosyal Politika. 5. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.

Korkusuz, M. R. ve Uğur, S. (2022). Sosyal Güvenlik Hukuku. 8. Baskı. Bursa: Ekin Yayınları.

Lordoğlu, K. ve Etiler, N. (2014). Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma. Çalışma ve Toplum Dergisi, 2(41), 115-134.

Mollamahmutoğlu, H., Astarlı, M., ve Baysal, U. (2021). İş Hukuku Ders Kitabı Cilt 1: Bireysel İş Hukuku. Ankara: Lykeıon Yayıncılık.

Özveri, M. (2023). Bireysel İş İlişkileri Açısından Türkiye İşçi Hukuku. 1. Baskı. Kocaeli: Cerenler Vakfı.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). (2013). Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Daire Başkanlığı Raporu. Sosyal Güvenlik Kurum Sigorta Primleri Genel Müdürlüğü. Ankara.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). (2026). 2026 Ocak Ayı İstatistikleri, https://www.sgk.gov.tr/istatistik/aylik/42919466-593f-4600-937d-1f95c9e252e6 (E.T. 10.04.2026).

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). 2015 - 2025 Yılları Faaliyet Raporları.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). 22/2/2013 tarih, 2013/11 sayılı Sigortalılık İşlemleri Hakkında Genelge.

Sözer, A. N. (2020). Türk Genel Sağlık Sigortası. 3. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sözer, A. N. (2021). Türk Sosyal Sigortalar Hukuku. 5. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sümer H. H. (2025). Sosyal Güvenlik Hukuku. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Süzek, S. ve Başterzi, S. (2025). İş Hukuku. 25. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Şakar, M. ve Karaman, M. H. (2025). Sosyal Sigortalar Uygulaması.13. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Şakar, M. (2016). Özel Sektörde Süreksiz Tarım İşlerinde Sigortasız Çalışabilen İşçilerin Neden Olduğu Sıkıntılar: Bir Örnek Olay. Sicil İş Hukuku Dergisi, (35), 43-49.

Şakar, M. (2025). İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, 16. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Tuncay, A. C. ve Ekmekçi, Ö. (2021). Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. 21. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025). 2025 yılı İşgücü İstatistikleri. https://veriportali.tuik.gov.tr (E.T. 03.04.2026).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (1952) Convention (No.102) Social Security (Minimum Standards).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2001) Convention (No.184) Concerning Safety and Health in Agriculture.

Uşan, M. F. ve Erdoğan, C. (2020). İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Uşan. M. F. (2003). Yargıtay Kararları Işığında İş Kanunu Acısından Tarım İşleri. Kamu-İş Dergisi, 7(2), 1-26.

Yargıtay Kararları. Sinerji Mevzuat ve İçtihat Programı.